

SARCINA de căpetenie ce și-a propus-o colectivul arheologic «Grădiștea Muncelului» pentru vara anului 1959 a fost aceea a consolidării ruinelor de la cetatea de pe Blidaru, aplicînd și aici sistemul de consolidare și conservare verificat la cetățuia de la Costești în anul 1958. Această lucrare, care va continua, și la care s-ău întrebuițat toate forțele de care dispunea șantierul, s-a dovedit extrem de necesară, salvînd de la o degradare sigură construcțiile descoperite în campaniile anterioare.

Cu acest prilej au fost făcute și unele observații prețioase în legătură cu fazele de construcție și cu procedeele tehnice, de care trebuie să se țină seamă ¹.

Alături de această sarcină principală, s-au executat și alte lucrări de cercetare propriu-zise, de dimensiuni mai mici, dar nu lipsite de importanță științifică. Una din aceste lucrări e dezvelirea a trei stine dacice pe platoul dealului Meleia, terminîndu-se, deocamdată, cercetările în această direcție, prin obținerea unor rezultate suficiente cunoașterii acestei categorii de așezări sezoniere dacice.

A doua investigație a fost descoperirea integrală și lămurirea aceluia pavaj de formă solară, sesizat la sfîrșitul campaniei din 1958.

În sfîrșit, și în acest an s-a continuat cu recunoașterile pe teren ale urmelor arheologice din jurul cetăților din Munții Orăștiei, îmbogățindu-se cu noi puncte și noi precizări harta topografică a acestei zone ².

1. LUCRĂRILE DE CONSOLIDARE ȘI SĂPĂTURILE DE PE DEALUL BLIDARU (pl. I)

Campania de cercetări din 1959 s-a desfășurat între 15 iulie și 15 septembrie, ea avînd drept scop principal lucrări de consolidare și de amenajare ³. Aceste lucrări se impuneau cu deosebită urgență, deoarece, din cauza presiunii uriașe exercitată de masa de pămînt a virfului mamelonului, zidurile care se află în pantă amenințau să se prăbușească, fiind împinse înspre vale. Principala noastră metodă de lucru a constat, pe de o parte, în înlăturarea masei de pămînt care presa din interior, pe de altă parte, în crearea unor terase de sprijin în fața părții exterioare a zidurilor. Concomitent, s-a procedat la reclădirea porțiunilor de zid prăbușite sau amenințate să se prăbușească și la protejarea zidurilor împotriva agenților atmosferici, acoperindu-le cu gllii de iarbă. Metoda aceasta s-a dovedit a fi cît se poate de adecvată și în cazul «Cetățuiei» de la Costești.

¹ Lucrările acestea au fost îndeplinite de cei doi membri ai colectivului: Șt. Ferenczi și N. Vlăsa, care au și întocmit partea respectivă a prezentului raport preliminar (cap. I).

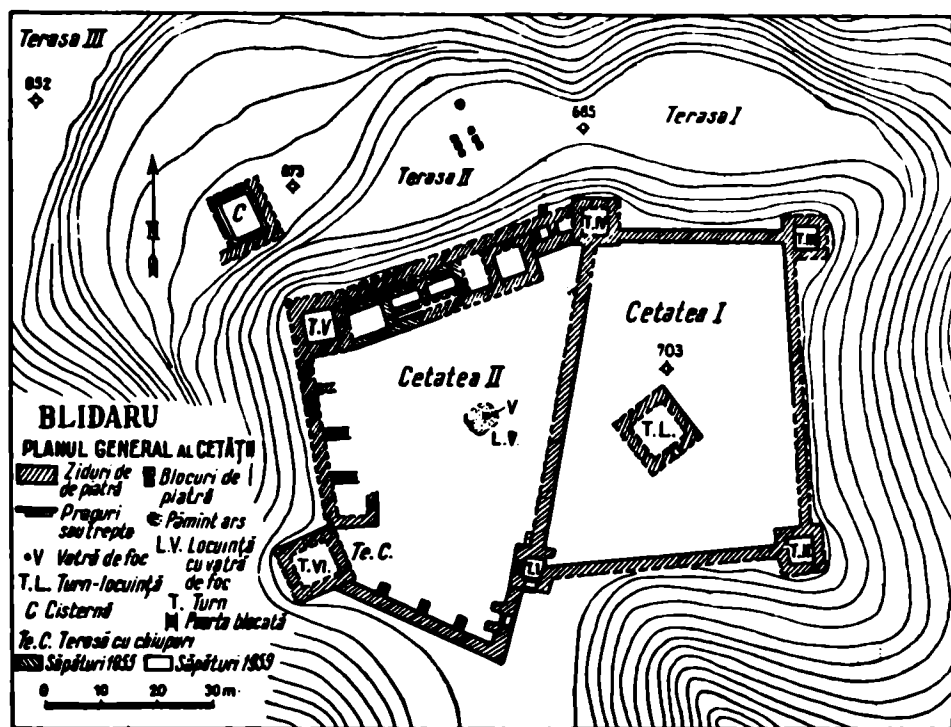
² Aceste trei lucrări au fost îndeplinite de Hadrian Daicoviciu membru al colectivului, care a și redactat

darea de seamă respectivă (cap. II–IV).

³ Pentru cercetările anterioare de la Blidaru, cf. *SCII*, V, 1–2, 1954, p. 124–147; *SCIV*, VI, 1–2, p. 219–227, 230–232; *Materiale*, III, 1957, p. 263–270.

În campania din 1959 accentul principal a fost pus pe laturile de nord, vest, sud-vest ale cetății II, precum și pe latura de sud a cetății I și zidul despărțitor dintre cele două cetăți, aceste porțiuni fiind cele mai amenințate. În legătură cu lucrările de consolidare de pe latura de nord a cetății II s-a procedat și la curățirea integrală a cisternei din pantă ¹.

Lucrările au început prin amenajarea unei pante de acces spre turnul I (poarta cetății I) și prin completa degajare a acestui turn din masa de pământ din spatele lui.

Pl. I. — Planul general al cetății de pe Blidaru cu întregirile ultimilor ani.

Cu această ocazie s-a putut observa că pe latura de vest-nord-vest a acestui turn existase o poartă de acces dinspre interiorul cetății II, care, însă, la un moment dat, a fost blocată cu un zid clădit din piatră de micașist locală. Cu ocazia degajării turnului I s-au putut face observații în legătură cu felul în care zidul despărțitor dintre cele două cetăți și zidul de incintă dintre turnul I și turnul II se leagă de zidurile turnului I. S-a putut observa amenajarea specială a stincii peste care au fost clădite blocurile rîndului de jos ale zidului de nord-nord-est al turnului I și ale «pintenului» ieșind al acestui zid.

Pe panta de acces din fața porții au fost aflate mai multe cuie și piroane de fier, precum și un număr însemnat de fragmente de țigle și olane de tip grecesc.

În legătură cu zidul de incintă dintre turnul I și turnul II, s-a observat că fața exterioară, din blocuri fasonate, și jumătatea umpluturii acestuia fuseseră demolate. Lucrul s-ar putea explica prin re folosirea acestor materiale în zidăria cetății II. Slăbirea sistemului defensiv dintre turnul I și turnul II nu periclita securitatea ansamblului fortificației, dată fiind panta naturală foarte abruptă, practic aproape inaccesibilă, de pe această latură. Eventual, această demolare stă în legătură cu aranjarea îngrijită a jumătății păstrate

¹ Vezi planul general în SCIV, V, 1-2, 1954, p. 130, pl. I.

a miezului acestui zid. Concomitent cu lucrările noastre de consolidare au fost refăcute și resturile păstrate ale turnului II.

La zidul despărțitor al celor două cetăți, dintre turnul I și turnul IV, s-a urmărit fața dinspre cetatea II a acestuia, constatându-se că ea există pe toată lungimea zidului, însă la o adâncime mai mare decât fața dinspre cetatea I, mai demult cunoscută. La punctul de întâlnire a zidului despărțitor cu turnul I, lângă fața dinspre cetatea II a zidului, s-au observat două trepte din blocuri masive de calcar. Acestea putuseră servi la o mai ușoară trecere peste zid, din momentul în care acesta — prin alăturarea cetății II — își pierduse rostul și importanța, fapt pentru care, probabil, zidul a și fost parțial demolat.

Turnul IV, nesăpat în campaniile anterioare, a fost golit pe jumătate de pământul ce-l umplea, observându-se cu această ocazie trei niveluri de umplere a cavității turnului, niveluri ce nu pot fi sincronizate însă cu etape constructive corespunzătoare, deoarece turnul prezintă o singură fază de construcție. Din turn a apărut foarte puțină ceramică, majoritatea poroasă, lucrată cu mîna, precum și câteva fragmente de buze de chiupuri, roșii, lucrate cu roata.

Rezolvarea acestor probleme, conservarea turnului IV, precum și degajarea incintei între turnurile IV—III și III—II rămîn o sarcină a campaniilor viitoare.

În ceea ce privește cetatea II, pe lângă lucrările de consolidare s-au făcut și prețioase observații arheologice privind, în special, tehnica de construire a zidurilor. S-a lămurit faptul că porțiunea de zid în mijlocul căreia este plasată poarta de acces în cetatea II a fost clădită «în trepte», fundația zidului urmînd înclinarea pantei naturale a stîncii. Din spatele acestei porțiuni de zid am evacuat o cantitate considerabilă de pămînt care îi periclita soliditatea. Cu ocazia lucrărilor de conservare a zidului de incintă dintre turnul I și turnul VI, zid ce cotește în unghi drept, s-a observat că nici măcar legătura feței exterioare a acestuia cu zidul turnului VI nu este organică.

Turnul VI, prăbușit în mare parte, a fost reclădit aproape din temelii. Pentru o mai bună conservare, interiorul turnului a fost parțial astupat cu pămînt. Pentru a se putea consolida zidul de incintă dintre turnul VI și turnul V a fost nevoie de o prealabilă amenajare a terenului din fața lui. Cu ocazia consolidării s-a observat că acest zid se țese *organic* cu blocurile turnului VI, fapt ce a fost sesizat în campaniile anterioare. Totodată s-a lămurit că fața interioară a acestui zid este clădită în tehnica *opus mixtum*, aidoma «cazematelor» dintre turnurile V și IV. S-a adeverit și presupunerea formulată în campaniile precedente că și pe această latură existaseră «cazemate», asemănătoare aceloră din spatele incintei de nord. Se pare însă că dimensiunile «cazematelor» nou descoperite (necercetate în această campanie) depășesc pe cele ale «cazematelor» laturii nordice. Într-una din noile «cazemate» s-a descoperit un chiup de mari dimensiuni, rămas nesăpat în această campanie.

O problemă mai dificilă o constituie consolidarea și conservarea porțiunii de incintă dintre turnurile V și IV. Pe o porțiune considerabilă, aici începea imediat panta de lângă zidul de incintă, iar în spatele acestuia se aflau «cazematele» rău conservate (construite în *opus mixtum*) și amenințate de presiunea pămîntului din interiorul cetății II. Consolidările sînt îngreunate și de diferența de nivel de 5—6 m între partea «cazematelor» alipită zidului de incintă și cea interioară. Lucrările au început prin crearea unei largi și întinse terase de sprijin, dezvelindu-se concomitent fața exterioară a zidului de incintă dintre turnurile V și IV. Acest lucru s-a dovedit cu totul necesar, deoarece în unele porțiuni zidul fusese deplasat, înclinându-se spre vale, pe toată înălțimea lui de 7—8 rînduri de blocuri. Demantelarea și reclădirea acestora (blocuri de 150—200 kg ridicate la loc la o înălțime de circa 3 m) a fost o operațiune dificilă.

Cu ocazia demantelării unor porțiuni din zidul de incintă s-a observat faptul că zidurile «cazematelor» ce coboară perpendicular pe el, se întrețes organic cu acesta, blocurile de fundație ale zidurilor «cazematelor» fiind incastrate în emplectonul zidului de incintă.

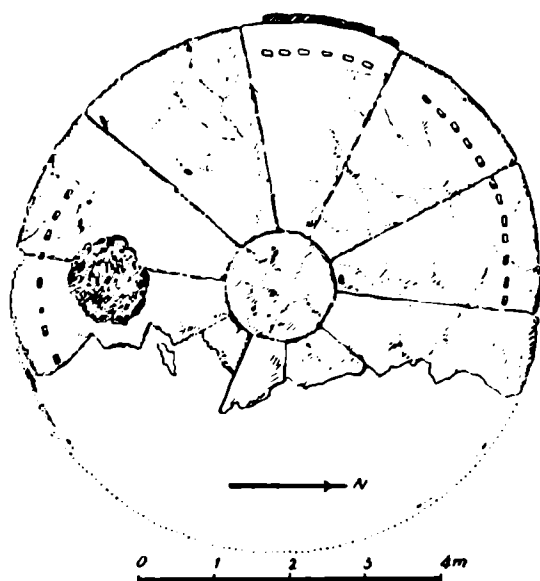

Fig. 1. — Pavajul de formă solară de lângă sanctuarul mare rotund de pe Dealul Grădiștii.

au apărut fragmente de ceramică dacică fină, printre care și buza unei străchini cu motive pictate, precum și un fragment ceramic, reprezentind fruntea și ochii unui animal, probabil bour.

★

Data fiind importanța deosebită a fortificației dacice de pe Blidaru, continuarea și desăvârșirea consolidării și conservării ca monument istorico-turistic a acesteia se impun în mod necesar. Un exemplu de rezolvare a unei asemenea probleme îl constituie «Cetățuia» de la Costești. Pentru o viitoare campanie însă, când se va trece la excavarea întregii cantități de pământ din interiorul fortificației, ar fi extrem de utile mijloacele mecanizate, în special benzile rulante. S-ar putea astfel degaja ansamblul întregii fortificații, concomitent efectuându-se lucrările de conservare necesare. S-ar obține astfel o imagine completă asupra acestei fortificații dacice, cu rosturi capitale în sistemul de apărare din jurul Grădiștii Muncelului.

II. SĂPĂTURILE ÎN INCINTA SACRĂ A SARMIZEGETUSEI

Obiectivul acestor lucrări care au durat o singură săptămină a fost dezvelirea completă a «soarelui de piatră» din apropierea marelui sanctuar rotund. După dezvelirea monumentului se pot spune următoarele¹:

Pavajul, construit din andezit², se compune dintr-un disc central de 1,46 m în diametru și din zece raze lungi de 2,76 m fiecare (fig. 1). Întregul pavaj e, astfel, circular,

¹ Cf. *Raportul preliminar pe anul 1958*, în *Materiale*, VII, p. 301 și urm.

² Determinarea a fost făcută de prof. univ. Eugen Stoicovici și șef de lucrări Aurica Trif de la catedra de

geologie-mineralogie a facultății de științe naturale-geografie a universității clujene «Babeș-Bolyai», cărora le mulțumim și pe această cale. Buletinul de analiză spune: «Andezit. Roca prezintă următoarele caracteristici: struc-

avînd diametrul de 6,98 m. Lățimea razelor nu e riguros egală, dar diferențele nu depășesc cîteva cm. Grosimea pavajului e de 30 cm.

Monumentul nu s-a păstrat în întregime, cinci dintre razele sale fiind mai mult sau mai puțin distruse.

La 45 cm de marginea exterioară a razelor sînt practicate în pavaj niște scobituri dreptunghiulare lungi de 10,5—11,5 cm, late de 5,6—8 cm și adînci de 3—4 cm, care merg paralel cu marginea exterioară a pavajului. Numărul scobiturilor dintr-o rază este de 6—7; uneori o scobitură încalcă pe două raze. Starea proastă de conservare a pavajului n-a permis stabilirea numărului total al scobiturilor. În aceste scobituri intra partea inferioară a unor pietre albe de marmură dolomitică¹ (fig. 2), cioplite în formă de T. Resturi din aceste pietre s-au mai găsit în cîteva scobituri, iar fragmente mai mari au fost aflate lîngă pavaj.

În partea de sud a pavajului, încălcînd pe două dintre raze, se găsește, așezată direct pe pavaj, o vatră de foc circulară cu diametrul de circa 1,05 m. Centrul ei se află la aproximativ 2,30 m de centrul pavajului. Crusta vetrei e, în cea mai mare parte, stricată de pămîntul și pietrele care s-au prăbușit ulterior peste pavaj; totuși, ea a putut fi prinsă pe anumite porțiuni. Pe vatră s-au găsit cîteva oase de porc și două mici fragmente ceramice fine.

O secțiune pe lîngă una din razele pavajului, în exterior, a arătat că acesta e așezat pe blocuri de calcar care depășesc cu 7 cm marginea lui.

Descoperirea pavajului de andezit reprezentînd imaginea (simbolul) soarelui are o deosebită însemnătate. Ea aduce o nouă confirmare ipotezei asupra naturii urano-solare a religiei dacilor² și dovedește încă o dată strînsa legătură între sanctuarele rotunde de pe terasa a XI-a a Dealului Grădiștii și fenomenele cerești. Ar fi posibil ca acest pavaj să fie chiar un altar solar, vatra servind pentru sacrificii. Aceasta rămîne însă o simplă ipoteză, întrucît vatra a putut fi durată pe pavaj după distrugerea acestuia și pentru scopuri care să nu fi avut nimic comun cu ceremoniile religioase ale preoților daci.

★

În cursul lucrărilor de dezvelire a pavajului, au mai fost găsite patru blocuri de calcar cu litere grecești. Pe unul din ele se pot distinge literele HA, iar pe altul literele NIΘ sau, dacă ele trebuie citite de sus în jos, Z — Θ.

III. STÎNILE DACICE DE PE MELEIA

Ultima campanie de săpături de la Meleia a încheiat, în mod practic, lucrările din acest punct. După ce săpăturile de pe terasele versantului sud-estic al muntelui se încheiaseră în anul 1958, mai rămînea de cercetat platoul pe care se găsesc opt movile.

tura porfirică, hialină pînă la cripto-cristalină. Conține cristale mari de culoare neagră (amfibol) și de culoare albă (feldspați cu dimensiunea de 0,15 × 1 mm pînă la 0,8 × 1,2 mm). Textura rocii este compactă. Componentii mineralogici: feldspat plagioclas, zonat, maclat și corodat (magmatic) și uneori zdrobit și recimentat cu lavă cripto-cristalină. Amfibolii sînt formați din varietatea numită hornblendă bazaltică, de culoare brun intens și cu unghiul de extincție de 4—7°. Fondul rocii (masa fundamentală) este format fie dintr-o sticlă, fie dintr-un agregat de cristale foarte fine de feldspat și amfibol. Roci de acest tip andezitic se cunosc în jurul orașului Deva, la o distanță de aproximativ 50—60 km de Grădiște.

¹ Determinarea o datorăm tot prof. univ. E. Stoicovici și A. Trif. Buletinul de analiză precizează: « *Marmură dolomitică*. Prezintă următoarele caracteristici: structura granoblastică, cu diametrul granoblastelor cuprins între 0,04—0,28 mm. Textura slab sîstuoasă, compactă. Componentii mineralogici: Dolomit/(CC)₃Ca Mg/, calcită (CO₃Ca), în amestec alternativ cu silicații: clinozoisit, biotit și muscovit. După datele din literatură și hărțile geologice la scara 1:500.000, astfel de marmure sînt cunoscute, de ex., între Sibișelul de Sus și Cugir și în multe locuri în apropierea localității Grădiște (Mții Sebeș) ».

² C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945, p. 72.

Dintre acestea, una (movila nr. 4) fusese secționată în anul 1957¹, iar alta (movila nr. 2) săpată în întregime în vara lui 1958², cu rezultate bogate și interesante. În vara anului 1959 au mai fost săpate alte trei movile (movilele nr. 1, 3 și 5), iar una (movila nr. 6) a fost secționată. În felul acesta, au rămas necercetate numai movilele nr. 7 și 8, lăsate

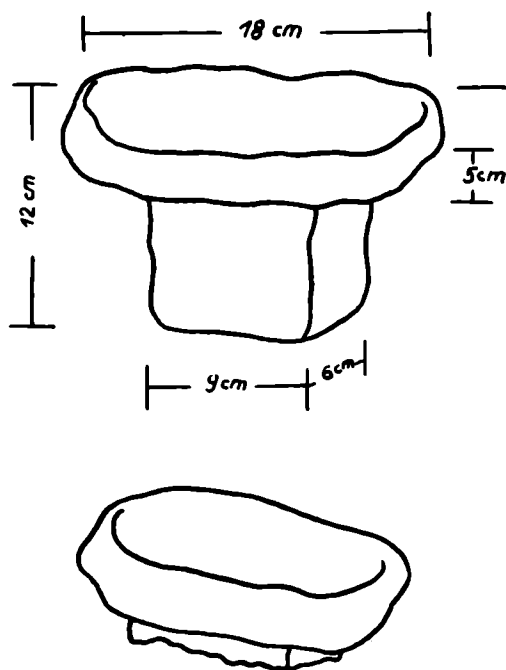

Fig. 2. — «Cepuri» de marmură dolomitică de la pavajul din fig. 1.

NNV, V și SV a movilei, la 1,80—2 m în exteriorul pietrelor de temelie ale stînii, el urcă destul de bine.

Stîna (fig. 3) se compune din două părți:

1. O încăpere (cerdac) rotundă la origine, cu diametrul de 11,20 m. Astăzi, datorită deplasării foarte vizibile a unei pietre de temelie, ea are o formă ușor ovală.

Particularitatea surprinzătoare a acestei construcții constă în natura pietrelor temeliei. Aceasta e formată din mici blocuri de calcar conchilic ($24 \times 16 \times 13$ cm), așezate direct pe lespezi cioplite de stîncă (în cele mai multe cazuri) sau (alteori) direct pe stîncă nativă dacă aceasta se găsea mai la suprafață. Astăzi, cele mai multe dintre blocurile de calcar sînt distruse parțial de foc și de umezeală. Lespezile pe care sînt așezate au dimensiuni variabile (întotdeauna însă mai mari decît blocurile), cele mai mari ajungînd pînă la 50×35 cm sau chiar 58×40 cm. Distanța obișnuită între două blocuri consecutive este de 1,10—1,15 m. Într-un singur caz, în partea nord-estică a stînii, distanța dintre două blocuri este de 2,20 m. E posibil ca acest spațiu mai mare să marcheze intrarea în cerdac.

Cerdacul a fost, probabil, acoperit cu șindriliță, ca și restul stînii, dar era, în același timp, deschis (fără pereți). Aceasta ar indica-o faptul că, deși stîna a ars și urme de birne carbonizate se găsesc din belșug, ele nu se întîlnesc în apropierea pietrelor de calcar. De asemenea, cu o singură excepție, nici cuiele sau piroanele de fier nu s-au găsit lingă

intenționat în vederea unui eventual control viitor. Firește, nu este exclusă posibilitatea ca pe platoul Meleii să mai fi existat și alte stîni care n-au lăsat însă urme vizibile (movile); trebuie să spunem, totuși, că această posibilitate ni se pare redusă, întrucît sondajele efectuate în toate punctele suspecte n-au dat nici un rezultat.

Stîna din movila nr. 3 (sau stîna nr. 3) a fost săpată deschizîndu-se o suprafață de 20×19 m.

Stratigrafie. Sub stratul subțire (5 cm) de pămînt vegetal apare un pămînt cafeniu care merge pînă la 30 cm adîncime. Sub el se află un strat de pămînt galben, din ce în ce mai amestecat cu pietricele pe măsură ce adîncimea crește. La 0,95—1 m adîncime apare stîncă vie. Partea superioară a stratului galben constituie nivelul antic de locuire. Așa cum se întîmplă însă de obicei în aceste așezări de munte, stratigrafia nu e absolut identică pe toată suprafața săpăturii; în partea ei de NE, stîncă apare pe la 40—50 cm adîncime. Nici nivelul antic nu e perfect plan: în partea de

¹ Cf. Raportul preliminar pe anul 1957, în *Materiale*, VI, p. 331 și urm.

² Cf. Raportul preliminar pe anul 1958, în *Materiale*, VII, p. 301 și urm.

blocuri. Bănuim că blocurile nu susțineau birnele orizontale ale unor pereți, ci numai stilpii verticali ai acoperișului, care, începînd să ardă, s-au prăbușit înainte ca focul să ajungă la baza lor și, astfel, să lase urme pe blocuri.

2. O încăpere rectangulară, avînd din loc în loc stilpi (noi am găsit urmele a patru din ei), care par să fi fost pătrați în porțiunea ce se ridica deasupra solului și rotunzi (20 cm în diametru) în porțiunea ce intra în pămînt. Ei intrau 60—70 de cm în pămînt, ceea ce permite să presupunem o înălțime de circa 2 m deasupra solului. Nu toți cei patru stilpi găsiți de noi par să fi fost stilpi de colț. Ținînd seama de aceasta, încăperea rectangulară, orientată NE—SV, avea următoarele dimensiuni: laturile de NV și SE: 5,90 m, iar laturile de NE și SV: 4,80 m.

Aproximativ în mijlocul încăperii se află vatra de foc, păstrată destul de rău, așa incît nu i s-au putut determina exact nici forma, nici dimensiunile. Ea pare să fi fost ovală, cu dimensiunile de circa $1,20 \times 1$ m și înălțată cu 7—8 cm deasupra nivelului, fără a avea însă pat de pietre.

Încăperea va fi fost construită în maniera obișnuită a stînilor dacice, din stilpi și birne, dar fără pietre de temelie. Chirpic, cum era și firească, nu s-a găsit; s-au aflat însă urme de fășială a vetrei casei, foarte spartă și deranjată.

Descoperiri. A. Cereale. Într-un punct al stîinii s-a găsit grîu carbonizat, iar în altul mei ars.

B. Obiecte de fier. Afară de numeroasele cuie și piroane de fier folosite la construcție, s-au mai găsit două verigi de fier, un călcîi de lance (?) și un pînten. De asemenea, s-au găsit bucăți de zgură de fier.

C. Ceramică. Sînt reprezentate din abundență toate cele trei tipuri de ceramică obișnuite în stîinile dacice¹. S-au găsit vase de toate mărimile, de la chiupuri (dintre care unul cu «guler») pînă la vase mici. Numeroase sînt capacele, vasele cu butoni, vasele cu buza etajată și cele ornamentate cu brîu crestat. Au mai fost descoperite două fragmente ceramice pictate.

E interesant faptul că cea mai mare cantitate de ceramică s-a găsit în afara stîinii propriu-zise. În partea ei de SV, la circa 1 m în afara cercului de blocuri calcaroase, am aflat un adevărat «blidar»: de pe o suprafață de 5—6 m² s-au scos circa 60% din toată ceramica găsită în această săpătură. O mare cantitate de ceramică a apărut și într-un punct situat la vreo 5 m de temelia stîinii, în aceeași direcție (aici e posibil să fie vorba de o groapă cu vase).

Concluzii. Stîina nr. 3, așezată între stîinile nr. 2 și 4, face parte din același complex și a sfîrșit în același fel, prin incendiu. S-au putut observa între aceste stîini asemănări de netăgăduit, atît în privința tehnicii de construcție, cît și a inventarului. Există însă și anumite deosebiri, dintre care două se cuvin mai ales remarcate:

1. Construcția stîinii nr. 3 e mai pretențioasă — dovadă micile blocuri de calcar și forma mai regulată a întregii clădiri.

2. Ceramica nu s-a găsit, ca de obicei, masată în interiorul stîinii, ci în afara ei.

Aceste două împrejurări ne fac să vedem în stîina nr. 3 nu atît locul unde trăiau și lucrau păcurarii, cît locuința (tot sezonieră, firește) mai-marelui acestui complex păstoresc, a supraveghetorului ciobanilor sclavi sau aserviți.

Stîina din movila nr. 1 a fost săpată, deschizîndu-se o suprafață de 11×9 m. *Stratigrafia* este identică, în linii generale, cu aceea a movilei nr. 3, existînd, firește, anumite deosebiri în ceea ce privește adîncimea la care apar diferitele straturi. Și aici, stratul de cultură, destul de subțire (5—10 cm), apare în partea superioară a pămîntului galben, nisipos.

¹ Cf. *Raportul preliminar pe anul 1956*, în *Materiala*, V, p. 390.

Stîna (fig. 4) se compune dintr-o singură încăpere de formă cvasirotundă. Folosim acest termen, deoarece șirul pietrelor de temelie, așezate aproape peste tot una lângă alta, nu se închide. El are o formă de spirală, deschisă în partea de ESE. În felul acesta, se formează aici un fel de intrare « în clește », largă de 1,30 m. Intrarea e orientată spre NE, adică spre stîna nr. 2.

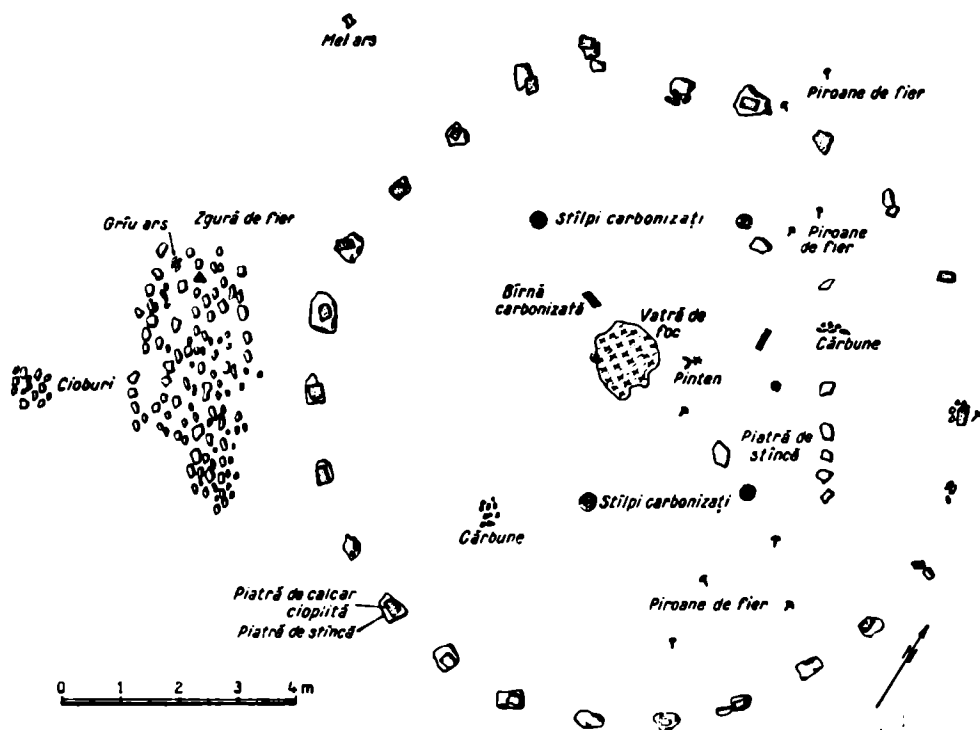

Fig. 3. – Stîna nr. 3 de pe platoul muntelui Meleia.

Temelia stîinii e formată din pietre de stîncă de dimensiuni relativ reduse (10–25 cm lungime și 5–20 cm lățime); mai mari sînt doar cîteva, dintre care una ajunge la 77×44 cm. Ele sînt așezate, în general, pe lat, și, cum s-a mai spus, una lîngă alta, fără intervale. Acolo unde se observă astfel de intervale, se poate admite că ele se datoresc deplasării pietrelor.

În partea de N și NE a stîinii, unde terenul coboară, temelia e mai puternică, fiind durată din pietre mai mari și mai multe; uneori, cîteva pietre sînt așezate una peste alta.

Tehnica de construcție a stîinii a fost cea obișnuită la așezările de acest gen. Cele două cuie destul de mici găsite în săpătură nu ne permit să afirmăm că s-ar fi folosit material feros la construcție. Vatra încăperii pare să fi fost din pămînt bătut.

O adevărată vatră de foc nu s-a găsit. E adevărat că în partea nordică a stîinii, chiar lîngă temelia, s-au găsit cîteva bucăți de crustă; cum ele s-au găsit însă pe o piatră și cum între ele și piatră se afla un strat de pămînt neînroșit gros de 7–8 cm, e foarte probabil ca aceste fragmente de crustă să fi alunecat de undeva. Nici pata de arsură neagră, cu mult cărbune, din « colțul » sudic al stîinii nu seamănă a vatră permanentă de foc. Același lucru se poate spune despre pata de arsură din mijlocul încăperii, care se datorește mai degrabă incendiului ce a mistuit stîina.

Că stîina a ars, o dovedește roșeața care se întinde pe întreaga ei suprafață. Faptul că nu s-a găsit mai mult cărbune, urme de bîrne arse etc., îl punem pe seama acțiunii apei.

Descoperiri. A. Obiecte de fier. Pe lângă cele două cuie amintite, s-a mai găsit, în partea de vest a stînii, în afara ei, un vîrf de lance.

B. Obiecte de piatră. În partea sud-est a stînii s-a găsit o cute.

C. Ceramică s-a găsit din abundență, fiind reprezentate toate categoriile obișnuite la stînile dacice. Numeroase sînt vasele poroase cu buza dreaptă și cele ornamentate cu briu crestat sau cu butoni. Sînt de remarcat un chiup de mărime mijlocie, negru, ornamentat cu val și avînd toarte aplicate, o toartă roșie cu trei « creste » și cîteva blide.

Concluzii. Întemeindu-ne pe dimensiunile reduse ale stînii, pe marea cantitate de ceramică aflată, pe orientarea intrării și pe lipsa vetrei de foc, socotim posibil ca ea să fi fost doar o anexă (magazie, celar) a stînii nr. 2.

Stîna din movila nr. 5, movilă sondată superficial în anul 1958, a fost săpată, deschizîndu-se o suprafață de $14,50 \times 12$ m.

Stratigrafie. Sub humusul modern (4–5 cm grosime), apare un strat de pămînt cafeniu, gros de 18–20 cm, care se deschide la culoare pe măsură ce săpătura se adîncește. Limita lui inferioară constituie nivelul antic. Sub acesta, pămîntul e gălbui, uneori cu nuanțe cenușii-verzui, amestecat cu multe sfărîmături de stîncă; acesta e pămîntul virgin.

Stîna (fig. 5) se compune din trei părți:

1. O tindă (cerdac) de formă ovală, cu diametrele exterioare de $12,90 \times 12$ m, orientată spre NE–SV. Ea e delimitată spre exterior de un șir de pietre de stîncă, necioplite, de felurite dimensiuni; se găsesc aici și pietre mici (15×10 cm), dar și bucăți mari de stîncă (33×27 cm, 38×35 cm). În general, pietrele mai mari sînt singure, pe cînd cele mai mici sînt grupate cîte trei—cinci.

Lățimea tindei e inegală; lățimea maximă e de 1,80 m (în partea de NNV a stînii), iar lățimea minimă de 1,30 m (în partea de NE a ei).

2. Încăperea nr. 1 e și ea ovală, avînd aceeași orientare. Diametrele exterioare sînt de 9,90 și 8,10 m. Limita exterioară a acestei încăperi e formată de un șir continuu de pietre de stîncă (atunci cînd șirul se întrerupe, faptul se datorește pierderii pietrelor respective) de dimensiuni variate. Cele mai multe pietre de temelie sînt mici (bucăți de stîncă atît de mari ca în cazul temeliei tindei nu se găsesc); ele sînt, în majoritatea cazurilor, grupate mai multe la un loc și adesea sînt așezate una peste alta.

În tindă, în partea de SSV, se află un pavaj de pietre mărunte, lung de circa 1,90 m și lat de circa 1 m. Probabil că aici era intrarea în încăperea nr. 1.

3. Încăperea nr. 2 (încăperea centrală) are o formă rectangulară, fiind orientată tot NE–SV. Dimensiunile laturilor sînt următoarele: latura de NE: 3,65 m, latura de NV: 3,90 m, latura de SV: 3,50 m, latura de SE: 3,90 m.

Pietrele de temelie ale încăperii centrale sînt, în general, mici. Ele au fost așezate probabil, una lângă alta, dar astăzi multe lipsesc, în special latura de SV fiind puternic

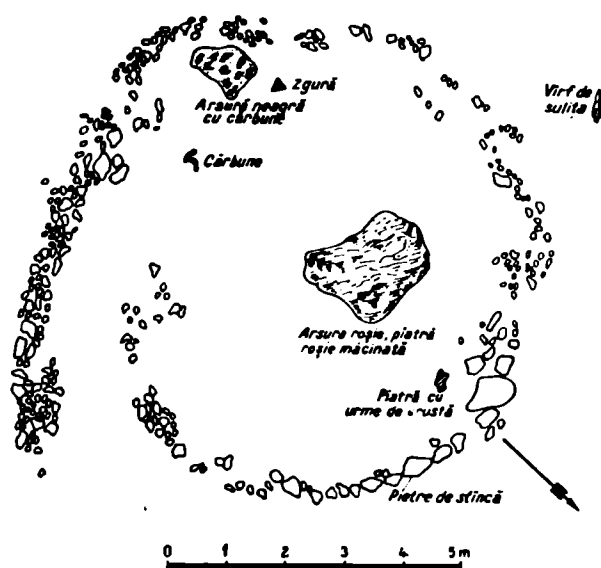

Fig. 4. — Stîna nr. 1 de pe platoul muntelui Meleia.

deranjată. Pe această latură se găsesc singurele trei pietre de dimensiuni mai mari, dintre care cite una la colțurile de vest și de sud ale încăperii.

Intrarea se găsea, fără îndoială, pe latura sud-vestică a încăperii centrale. Acest lucru e dovedit de lespede de colțul vestic al încăperii, lespede de formă regulată, avînd în mijloc o scobitură cu dimensiunile: 4,5 cm lungime, 3,5 cm lățime și 7 cm adîncime. În ea era așezat ușorul ușii.

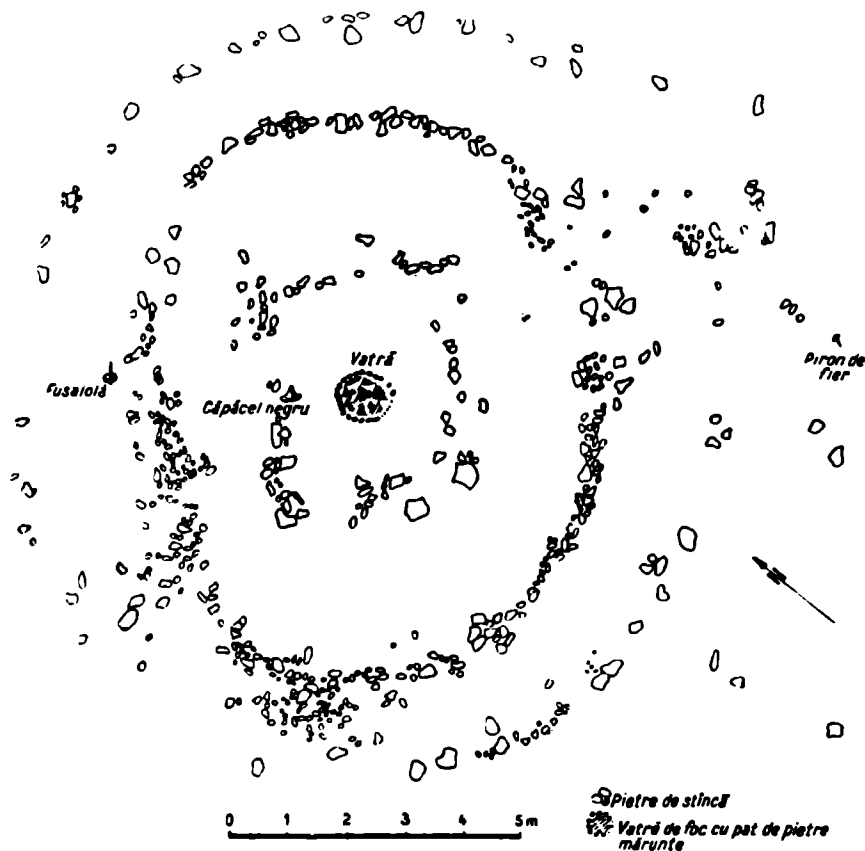

Fig. 5. — Stîna nr. 5 de pe platoul muntelui Meleia.

În mijlocul încăperii centrale se găsea vatra de foc de formă ovală, cu diametrul de 93×84 cm. Ea era așezată pe un pat de pietre mărunte, fiind înălțată cu 9—10 cm deasupra vetrei încăperii. Crusta e foarte stricată.

Tehnica construirii stîinii e aceeași ca la toate stîinile dacice săpate pînă acum. Un piron de fier descoperit în afara tindei nu este o dovadă absolută a folosirii materialului feros de construcție, dar nu putem exclude cu totul această ipoteză.

Vatra tindei și a încăperilor era, fără doar și poate, din pămînt bătut, eventual chiar fățuit. Deoarece stîna *n-a ars*, vatra nu s-a păstrat. Acoperișul va fi fost din șindrilă.

Descoperiri. A. Obiecte de fier. S-a găsit un singur obiect de fier — pironul amintit mai sus; s-a mai găsit însă zgură de fier.

B. Ceramică. S-au găsit fragmente destul de numeroase de vase roșii din pastă bună, precum și vase din pastă poroasă, prost arsă, de culoare neagră și neagră-roșiatică. E de remarcat faptul că nu s-a găsit ceramică bună, neagră sau cenușie. Fragmentele aflate în săpătură aparțin unor vase de cele mai diverse mărimi. *Nu s-a găsit nici un*

vas întreg sau întregibil, iar numărul fragmentelor ceramice e incomparabil mai mic decât al celor aflate în stînile nr. 1, 2 și 3.

Vorbind despre ceramică, mai trebuie menționată o verigă de lut ars (fusaioală?) găsită în tindă.

Concluzii. Față de stînile nr. 1, 2, 3 și 4, stîna nr. 5 prezintă următoarele particularități:

1. Stîna n-a ars.
2. Fragmentele ceramice sînt mult mai puțin numeroase.
3. Nu s-au găsit vase întregi sau întregibile măcar în proporție de 50%.

Toate aceste împrejurări ne fac să credem că în momentul în care au ars stînile nr. 1, 2, 3 și 4, stîna din movila nr. 5, care n-ar fi putut fi ferită de foc (se află la numai cîteva pași de stîna nr. 4), nu mai funcționa. Ea fusese părăsită și, probabil, dărîmată intenționat.

Stîna din movila nr. 6 a fost tăiată de o secțiune orientată NE—SV, lungă de 19,50 m și lată de 1 m. *Stratigrafia* e, în general, identică cu cea din movilele descrise mai sus, prezentînd firește, deosebiri în ceea ce privește grosimea diferitelor straturi. Stratul de cultură e reprezentat de partea inferioară a pămîntului cafeniu și partea superioară a pămîntului galben.

În jumătatea nord-estică a secțiunii s-au putut observa urme de locuire: cîteva lespezi de stîncă așezate în linie și o vatră de foc circulară (circa 70 cm în diametru) cu substrucție de pietre mărunte. În diverse puncte s-au găsit mai multe cioburi din pastă poroasă, negricioasă, aparținînd însă unor vase diferite. Singurul vas relativ întregibil, un vas roșu din pastă fină, are o spărtură neintenționată în fund.

Secțiunea a arătat o situație similară celei din stîna nr. 5. Nici stîna nr. 6 n-a ars, fragmentele ceramice sînt mult mai puține decât în secțiunea prin stîna nr. 4 și nu s-au găsit vase întregi sau întregibile măcar parțial (singurul vas care face excepție este, practic, inutilizabil). Bazîndu-ne pe aceste împrejurări, socotim că și stîna nr. 6 a fost părăsită și demontată atunci cînd s-au construit stînile nr. 1, 2, 3 și 4.

În concluzie, se pare că pe platoul Meleii există două complexe pastorale, care se succed în timp, deși amîndouă datează din secolul I e.n. Din primul complex fac parte stînile nr. 5 și 6 și, probabil, nr. 7 și 8, nesăpate de noi. Aceste stîni au fost, la un moment dat, părăsite și demolate, în locul lor construindu-se, la o mică distanță, un al doilea complex păstoresc format din stînile nr. 1, 2, 3 și 4. Acestea au pierit din cauza unui violent incendiu, provocat, foarte probabil, de o parte a trupelor romane care se îndreptau spre Sarmizegetusa¹ în anul 102 sau 106 e.n.

IV. RECUNOAȘTERI PE TEREN

A. RECUNOAȘTERI ÎN ÎMPREJURIMILE MELEII

Titiana (1 725 m înălțime) e un munte cu vîrf în formă de căpățînă de zahăr, din care se desprind mai multe muchii. Sondajele superficiale, executate pe coama (muchea) de la vest de vîrf n-au dat rezultate hotărîtoare. Într-unul din ele s-au găsit două fragmente dintr-un vas poros de culoare neagră în exterior, roșie-cărămizie în interior. Unul din ele pare să fie dinspre fundul vasului. Fragmentele găsite nu sînt tipice; în orice caz, nu există nici un motiv pentru ca ele să nu fie socotite dacice.

Cercetarea terenului, la suprafață și prin sondaje sumare, pe muchiile ce se îndreaptă către sud și către est, n-a dat nici un rezultat. Același lucru se poate spune despre

¹ Cf. *Raportul preliminar pe anul 1958*, în *Materiale*, VII, p. 301 și urm.

cercetarea, mult îngreunată de rădăcini și de tufșurile care au năpădit terenul, a pin-tenului neted aflat la NNV de vârful Titianei.

Nu ne îndoim că păstorii daci vor fi umblat cu turmele lor și pe Titiana. La întrebarea dacă au avut sau nu stini pe această înălțime, recunoașterea efectuată n-a putut da un răspuns sigur. Lucrul nu este imposibil și, în cazul acesta, Valea Pietrosului n-ar mai constitui limita sud-vestică a regiunii așezărilor dacice din Munții Orăștiei.

Vârful Negru este o culme îngustă și stincoasă (1 866 m înălțime), acoperită în cea mai mare parte de jneapăn foarte des. N-am putut observa nimic care să semene cu *circumvalația triplă* de care vorbesc Goos¹ și Marțian². Există pe culme stinci mari care, în anumite locuri, arată ca un adevărat zid. Aceste «ziduri» nu se închid însă, nu sînt triple și e evident că sînt formațiuni naturale. E foarte posibil ca Goos și Marțian să se refere la urmele celor trei castre de pămînt de pe Comărnice, munte vecin foarte apropiat.

Timpul (1 495 m înălțime) se înalță între Valea Timpului la sud și Valea Șesului la nord-vest. Acest munte are două vîrfuri: unul mai masiv, împădurit, celălalt mai puțin masiv, golaș și pietros. La 200—250 m spre est de acest al doilea vîrf, pe un loc neted, se pot observa, în sondajele superficiale făcute, indicii de locuire antică: roșeață, urme de cărbune și câteva fragmente ceramice dacice. În alt loc, la 150—200 m spre est-sud-est de vârful pietros al Timpului, se află un grup de trei sau patru movile. Un sondaj efectuat în cea mai mare dintre ele (diametrele de 22 și 19,50 m, înălțimea de 1—1,10 m) scoate la iveală urme de cărbune și un fragment de vas dacic cu buton, din pastă poroasă, de culoare neagră.

Pe temeiul acestor observații se poate afirma că și pe Timpul exista odinioară un complex păstoresc dacic, analog celor de pe Rudele și Meleia.

B. RECUNOAȘTERI ÎN ÎMPREJURIMILE SATULUI COSTEȘTI

Șesul Ieșilor. Pe partea dreaptă a Apei Grădiștii, la circa 300—400 m NNE de Belia în linie dreaptă, deasupra ei, se află o terasă de dimensiuni relativ mici, numită de localnici *Șesul Ieșilor*. Cu ocazia plantării unor puieți, s-au scos din pămînt câteva fragmente ceramice, pare-se dacice, și un fragment de cărămidă masivă în formă de pișcot. Lungimea cărămizii nu poate fi stabilită, lățimea maximă e de 12 cm, lățimea minimă de 8,5 cm, iar grosimea de 6,2 cm. Pasta cărămizii e bine arsă, dar plină de pietricele. După compoziția pastei, cărămida pare a fi dacică; după ardere nu, dacă nu cumva arderea e secundară.

Pîrîul Gemenilor. Pe coasta ce se ridică în dreapta pîrîului Gemenilor (afluent de dreapta al pîrîului Faieragului), la SSE de cetatea de la Costești, locuitorul Vasile Floran a găsit, la rădăcina unui fag, o lamă lungă de fier care se află în prezent la Muzeul arheologic din Cluj. Locul, în pantă, nu e de loc potrivit pentru o așezare. E posibil ca lama să fi ajuns aici de pe o poieniță numită Poiana Popii (a nu se confunda cu poiana omonimă din apropierea cetății Blidarului), aflată cu circa 200 m mai sus. N-ar fi exclusă nici posibilitatea provenienței dintr-un depozit spălat de ape.

Putinei. Pe partea stîngă a Apei Grădiștii, la câteva sute de metri spre nord de poalele dealului Cetățuia, pe locul numit Putinei, se găsesc, la mică adîncime și chiar la suprafață, cioburi dacice.

★

¹ G. Goos, *Chronik*, 19.

² I. Marțian, *Repertoriu arheologic*, p. 21.

Împrejurările în care s-a lucrat în vara anului 1959 n-au îngăduit desfășurarea unei mai vaste activități de recunoașteri și sondaje pe teren. Totuși, au fost descoperite câteva puncte noi cu material dacic, dintre care cel mai important este Timpul. Continuarea și intensificarea, în campaniile viitoare, a acestui gen de activitate apare ca o necesitate de prim ordin pentru o cit mai bună și mai completă cunoaștere a trailui dacilor din Munții Orăștiei.

C. DAICOVICIU, H. DAICOVICIU, ȘT. FERENCZI și N. VIASSA

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ В ГРЭДИШТЯ МУНЧЕЛУЛУЙ

РЕЗЮМЕ

Главнейшей задачей коллектива археологической экспедиции Грэдиштя Мунчелулуй летом 1959 г. было укрепить развалины крепости на горе Блидару, применяя и здесь систему укрепления и сохранения, проверенную в крепости Костешти в 1958 г. Эта работа будет продолжена. Она оказалась полезной и очень необходимой, так как спасла от полного разрушения постройки, вскрытые в ходе предыдущих раскопок.

При этом были произведены и некоторые ценные наблюдения в связи с фазами построения и техническими приемами; их нужно принимать во внимание.

Наряду с этой главной работой были произведены и другие собственно исследовательские работы меньших размеров, но не лишенные научного значения. Одна из них состоит в обнаружении трех дакийских загонов для овец на плато холма Мелея; исследования в этом направлении пока закончены, так как были получены достаточные данные для ознакомления с этой категорией сезонных дакийских поселений.

Второе исследование привело к полному обнажению и отождествлению вымостки в виде солнечных лучей, открытой в конце работ 1958 г.

В этом же году были продолжены исследования на поверхности археологических остатков поселений в горах Орэштией, обогатившие новыми пунктами и новыми уточнениями топографическую карту этой области.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Вымостка в виде солнечных лучей около большого круглого святилища на Дялул Грэдишти.

Рис. 2. — «Шипы» из доломитного мрамора от вымостки, изображенной на рис. 1.

Рис. 3. — Загон № 3 на плато горы Мелея.

Рис. 4. — Загон № 1 на плато горы Мелея.

Рис. 5. — Загон № 5 на плато горы Мелея.

Табл. I. — Общий план крепости в Блидару с работами последних лет.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE GRĂDIȘTEA MUNCELULUI

RÉSUMÉ

L'objectif principal de la campagne de l'année 1959 a été la consolidation des ruines de la forteresse située sur la colline de Blidaru, pour laquelle on a appliqué la méthode qui avait déjà fait ses preuves en 1958, lors des travaux de conservation et de consolidation de la forteresse de Costești. L'opération s'est avérée plus qu'utile, nécessaire, étant donné qu'elle a sauvé d'une ruine certaine les constructions découvertes au cours des campagnes précédentes.

On n'a pas manqué de faire, à cette occasion, une série d'observations précieuses, dont il faudra désormais tenir compte pour la détermination des phases et de la technique de construction du monument.

En dehors de cet objectif principal, on a également fait des travaux de recherches proprement dites dont, malgré le volume plus réduit, l'intérêt scientifique n'est pas négligeable. Il faut citer à cet égard la mise au jour, sur le plateau couronnant le sommet de Meleia, de trois bergeries daces, qui ont fourni des éléments permettant de connaître bien cette catégorie d'établissements saisonniers daces.

On a aussi achevé de dégager et d'étudier dans le détail, le pavage de forme solaire, mis au jour à la fin de la campagne de 1958.

Enfin les investigations aux alentours des forteresses des monts d'Orăștie ont été continuées, permettant d'inscrire de nouveaux détails sur la carte topographique de la région.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Pavage de forme solaire proche du grand sanctuaire rond, sur Dealul Grădiștii.

Fig. 2. — Morceaux de marbre dolomitique en forme de T, du pavage de la fig. 1.

Fig. 3. — Bergerie n° 3 sur le plateau du mont de Meleia.

Fig. 4. — Bergerie n° 1 sur le plateau du mont de Meleia.

Fig. 5. — Bergerie n° 5 sur le plateau du mont de Meleia.

Pl. I. — Plan d'ensemble de la forteresse située sur la colline de Blidaru, avec les travaux de complètement des dernières années.